

VERSESKÖNYVEK KORRESPONDENCIÁJA

Böndör Pál: *Jégverés*, Forum, Újvidék, 1985

A költő kiteszi magát a világ impulzusainak; ő a világ jeleinek át-szűrője. A költészet a szavakon inneni tartományban valósul meg: élet-darab, reflexió, ráérzés, „kavargó indulat”; „... testi dolgok ezek / inkább mint szellemiek”. Ezek, a világ elszenvedése következtében kialakult élmények a versnek nem csupán tápláló forrásai, gyökerei; a vers azonos magával az élménnyel, a homályosságokkal, a megsejtéssel. A vers a „kimondhatatlan”. A versírás folyamatában a szavak torzítják az élményt, megszüntetik a hangulatot, elrontják a „verset”. Ami objektíválódik, már csak halvány emléke az elsődlegesnek, a belső történéseknek.

Böndör Pál legújabb kötetének haiku formában írott mottója fogalmazza meg ezt a versfelfogást, amely elméleti adaléknak kevés, költői ars poeticának azonban elegendő, minthogy paradoxon, minthogy megvalósíthatatlan, hiszen a szöveg továbbra is szavak segítségével, s a szavakon túlival kommunikál. A kötet címét is értelmező mottó tehát a megoldásra nem váró paradoxonnal adja meg a verseskönyv intonációját, darabjai annak a jegyében születtek, a versírás kételyei, a szavakkal való vívódás hívta őket életre — ez fűzi őket egybe.

Böndör Pál sohasem énekelt önfeledten, a megszólalás kételyei a *Karszt*-ban még közvetetten jelennek meg. A vers megkérdőjelezése, a költő helyzetének reménytelensége, a rezignált, a „csökönys” mégis-vállalás azonban a *Vérképben* kap először nyomatékosan hangot: azzal, hogy tárgyává teszi az alkotás folyamatát, a versről töpreng. A *Jégverésben* hangsúlyozott az ilyfajta előzmények vállalása. Mindössze huszonöt verset tartalmaz ugyanis, a *Vérkép*ből és a *Vígeposz*ból kettőt, a *Karszt*ból pedig egyet vesz fel újra a kötetébe. De első kötetének, az *Eső* lesznek az egyik versére is reflektál. Distanciával, iróniával szemléli a költői szerepvállalás egykorvult lehetőségét. Szokatlan korrespondencia jön így létre a verseskönyvek között: nemcsak az válik nyilvánvalóvá, melyek azok a szövegek, amelyek világát és versépítési eszközeit továbbra is magáénak vallja, hanem önmagától kínálkozik a lehetőség, hogy egy folyamat újabb állomásának tekintsük a kötetet, s ne újra és újra a látványos különbözőséget, hanem az aprólékosan építkező, rezzenésnyi elmozdulásokat kérjük rajta számon.

Bizonyára nem véletlen, hogy a *Biztonsági gyufa* és a *Hangvilla* került át korábbi verseskönyvéből a *Jégverés*-be. Nemcsak tárgyi-tematikai megfelelések indokolhatják ezt. A *Biztonsági gyufa* például képeinek dinamikájával, a központozás elhagyása és az ismétlések eredményezte belső feszültséggel, a leírt helyzetek egyszerre köznapi, kulturális asszociációkkal terhelt és jelképi erejű megjelenítésével a költői alkotásmód

egyik pólusát képezhetné. A másikon kétségtelenül a kötetzáró *Utolsó versem* állna, egyszerű, tényközlő, eseménycentrikus elbeszélő modorával. Ez az egyszerűsödés azonban már nem azonos a *Karszt* című vers meghirdetett kopárságával. Sőt, úgy tűnik, a *Jégverés*ben ellentétes irányú erők is kifejezésre jutnak. Olyan kivételesen lírai ihletésű képek is létrejönnek, mint a *Jószomszédi viszonyban a szörnyel* kezdő sorai: „Hogy vannak az érdes falak / falakba vágott négyzetek / a négyzetekben az ég darabja / ezer évnyre a csillagok.” Vagy a *Hajszárító bura* történetébe ágyazott, variált metaforája: „Hajszárító burává szűkült az ég / a bogarak csak gurulni mennek a forró homokon.”

A *Jégverés* kétségtelen erénye a formagazdagság. Korábbi kötetei homogénebbek voltak ilyen tekintetben. Az „elvont tárgyiasság” vagy az a törekvés, hogy „jelnek tekintik a tárgyakat absztrakt összefüggések felvillantása szolgálatában”, még a korábbi versek jellemzője, de a *Mozgás. Tér. Kép.* címűben is mintaszerűen megjelenik: „a rozsdás lábasok és fazekak / váratlanul sírva fakadtak”. A homályosság és a többértelműség szolgálatában áll például az elvont fogalmakkal, a névmásokkal történő operálás, amelyre számos bizonyítékot inkább a *Vérekép*-ből hozhatnánk. A haikuk és wakák gondolati töménysége és paradoxona sem újdonság Böndör Pál versvilágában. A megfelelések mellett azonban észre kell vennünk, hogy határozottan klasszicizálódnak is Böndör Pál darabjai. Itt már közelebbi példára, a *Vigeposztra* utalhatnánk. De amíg abban a sorvégi összecsengések elrejtve, a szabályos sorok „rosszul” tördelve, ironikus távolságtartással jelentkeznek, ebben niár nyíltan vállalja a rímet, sőt: a kírímet. A *Karszt*ban meghirdetett súlytalan díszek egyszerre fontosakká nem-díszekké válnak. Ha a kötet koncepcióját vesszük szemügyre, a legkevésbé indokolt a bonyolult allúziós rendszerből, a láncszerűen felépített történetesorból kiragadott szöveg új kontextusba helyezése. Aminek amott funkciója lehetett, árnyalhatta a kisember világát, a sztorihoz hozzáadhatott egy kockát, itt erőltetettnek hat, s bizonyára a ritmusgazdagítást szolgálja kizárólag.

Ami a *Jégverés* darabjaiban a leginkább figyelemfelkeltő, az a személyes hang eluralkodása: az egyes szám első személyű megnyilatkozások megsokasodása. Nem mintha hirtelenjében alanyi költővé lett volna Böndör Pál, vagy egy pillanatra is megvalósíthatónak vélné a „belső vers” létjogosultságát. A versírás kételyeinek megsokasodásával állhat ez is összefüggésben. „Költő! / — ezt magamnak mondom nem általánosítok —” — írja a *Hajszárító burá*ban. Szóljon bár általános emberi dolgokról, legújabb verseiben nem tud már az általános grammatikai alany mögé húzódva szemlélődni, a költészet privátszféra lett, intim motyogás. Az említett szerepvállalási nehézségek szövegszerűen is kimutathatók a kötetben. A passzivitás képei sorakoznak előttünk. A gúzsbakötöttségek, egyik hősének, Jet Set Willynek látszatléte, a *Valakik* című versben az elképzelt, lehetőségek szintjén jelentkező cselekvés, a

helyzetrajzok utalnak erre. Versvilágában a kitapintható dolgok is „kétes tényekké” válnak. A *Vérkép* nagy lélegzetű, önmegszólító, tehát a személyiség és a szerep válságáról is tanúskodó *Hangvilla* című versétől jut el az *Utolsó versemben* az önmagammal kell számot vetnem gondolatáig. A befogadást jellemző légüres térben a bizonytalan cselekvések vállalása, csak az önmagunkkal szembesítő, önmagunkra támaszkodó versírói magatartás maradt.

Annak ellenére, hogy Böndör Pál, mint minden eddigi kötetében, ebben is új összefüggésekbe állította vagy átértékelte költészetének lényeges elemeit, a gazdag, sziporkázó asszociációkkal telített, a műfajt, versíró önmagát, hősét és tárgyát egyaránt és egyszerre ironikus-parodizáló nagyvállalkozás, a *Vigeposz* után kissé csalódunk Böndör Pál legújabb „válogatott” verseinek gyűjteményében. A hallgatás és megszólalás határsávján keletkezett szövegeiben megmutatkozó széksziszt tudomásul vesszük ugyan, de ennek ellenére sajnáljuk a *Vigeposz*ban burjánzó nyelvi leleményeinek kiapadását, a *Jégverésnek* a vers körül agályoskodó megtorpanását.

TOLDI Éva

NYELVÉBEN ÉL-E MA A NEMZET?

Jezik i nacionalni odnosi. Sveske, 1984. 5—6. sz. Szarajevó

Nyelvében él a nemzet — hangzik a közismert magyar szállóige nemes gondolata, amely egyszerre határolja el a nemzeti tudatot a károsan is értelmezhető tartalmaktól, és teszi meg a nyelvet a világ emberi léptékű másává, volt és jelen dolgok emlékeztetivé. A címben szereplő kérdőjeles parafrázisban nem is a klasszikus jelentéstartalom iránt kívánunk kételyt támasztani, csupán egy minden vonatkozásban időszerű tudományos ülésszak alaphangját, kérdésfelvetését próbáltuk a magyar olvasó asszociációihoz közelhozni. Az ülésszakra tavaly, *A nyelv és a nemzetek közti viszonyok* (Jezik i nacionalni odnosi) címmel, Szarajevóban került sor, anyagát pedig a *Sveske* c. folyóirat 5—6. számában vehette kézbe az érdeklődő.

Nemzet és nép, nyelv és anyanyelv; nemzet és nyelv: mindezek a fogalmak és viszonyok már egyszer nyugvópontonra jutottak egy-egy nyelv terminológiájában és a régi Európa-központú gondolkodásban, amely a kapitalizmus első virágkorában, a nemzetté vált nép, az egyetlen nyelv viszonylataiban érlelődött, és rögződött világgéppé. De mi történik, ha ezt a nemzet- és nyelveszményt térben és időben elmozdítjuk, az új, marxista ideológiával szembesítjük? A gyarmatosítás hatása, utóhatásai alól felszabaduló, napjainkban emancipálódó afrikai, ázsiai etnikai csoportokra alkalmazzuk? Ezekre az egyáltalán nem jelentéktelen kérdé-